

SKINN-BRAKKA

"Trädet skulle ha växt i en myrstack och huggits en söndag mellan sammanringningarna för att bli bra i ljud." (Gammalt recept för nyckelharpsbyggare.)

Han är den ende i världen som lever på nyckelharpa

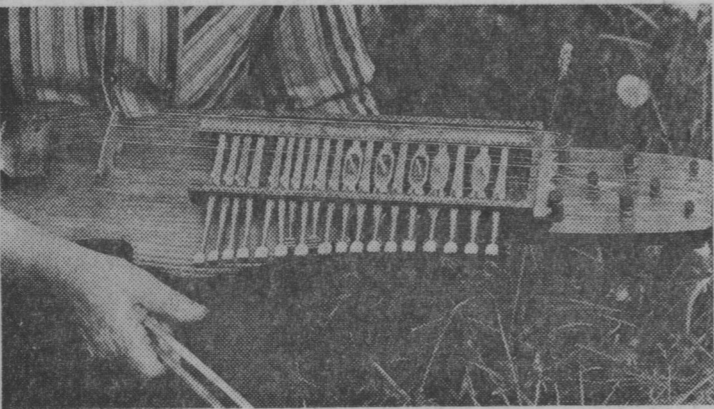
Till Gökby i norra Uppland får man fråga sig fram. Många har gjort det på valfärd till Eric Sahlström, den ende spelmannen i världen som helt lever på att spela och bygga nyckelharpor. Instrumentet härstammar från medeltiden — är alltså äldre än fiolen — och spelas numera uteslutande i Sverige, speciellt i Uppland.

Nyckelharpan finns avbildad i åtskilliga kyrkmålningar från senmedeltiden. Under 1500- och 1600-talen vet man att den också fanns i Tyskland. Nyckelharpan har flera varianter: de äldre kontrabas- och silverbas-harporna och den nyare kromatiska harpan med större tonförråd och större klang. Nymodigheten med kromatisk harpa föraktas av en del äldre spelmän. Den har ingen "riktig" nyckelharpsklang.

Eric Sahlström ler åt sånt tal. Han började spela en silverbas-harpa som fanns i huset efter farfar. Dessförinnan spelade han lite dragspel, sedan fiol som far. Då i början lärde han också notläsning. — Men Hjort Anders sa åt mig att slänga noterna. Sånt använde ingen riktig spelman. Men det var nog mest för att han själv inte kunde. Lite bättre notläsning skulle allt vara bra.

Nu ägnar sig Eric Sahlström mest åt de kromatiska harporna.

— Det började med att en som kom från Amerika sa han skulle han en. Det var på 30-talet. Så jag tänkte jag bygger väl en då.

Eric Sahlström bygger sina kromatiska nyckelharpor med tre melodisträngar som sätts an med stråke, en medljudande bas- eller bordsträng (längst upp på halsen) och inte mindre än tolv resonanssträngar som förstärker klangen. Tonomfånget är tre oktav. Nyckelarnas anslagsdel mot strängarna, de så kallade löven, passas in efter en mall som Eric Sahlström själv provat fram. Vanligare är att man gör mallen efter ett gammalt beprövat instrument.

Får inte hänga ospelade

Det har blivit ytterligare ett sextital harpbyggen, vackert sira-de med inbrända ornament, nycklar med svart och gyllene färg. Steg för steg är de handarbetade i trä. Bara stämskruvar och strängar är köpe gods.

Själv har Eric tre kromatiska harpor på väggen i finrummet.

— Man måste motionera dom lite i skift. De får inte bra av att hänga ospelade. Tänkte att barnen skulle ha varsin.

— Men spelningarna så här års gör att jag inte hinner starta egna byggen. Närmast ska jag spela på 50-årsfest i Alvikarby. Och på midsommar brukar jag spela på Örbyhus slott, där grevinnan — von Rosen — brukar bjuda in folk till dans och lekar i traditionell stil.

Man glömmar nästan att Stockholm och 1970 är bara 12 mil bort.

Eric Sahlström hör till de etablerade folkmusikerna, ofta anlitad för konserter runt om i landet, väl dokumenterad bland radions inspelningar, innehavare av Zornmärket i guld, Gås-Anders-medaljen och andra hederstecken.

Hur många låtar han själv kan vet han inte. Säkert är att långtifrån alla finns inspelade. — Det dyker liksom plötsligt upp några då man sitter och spelar.

Bara folklåtar

Själv ägnar han instrumentet helt åt folklåtar och egna kompositioner i traditionell stil. — På spelmansträffar möter man ju ofta folk från andra landsändar, så nu kan jag rätt många låtar utöver de uppländska. Dalarnas låtar är ju fina, de har väldigt vackra mollpolskor. I Uppland finns knappt en låt i moll. Durpolskor blir liksom uppsluppna.

Käms det hädiskt att många musiker börjat använda nyckelharpa till annat än folkmusik?

— Nja, jag har ju själv sysslat med sånt en gång i tiden, lite åt jazzhållet och så.

— Han Bo Nilsson var här för en del år sedan. Han skulle ha med mig och nyckelharpan på biennalen i Venedig till ett sånt här modernt stycke. Vi prövade olika saker på harpan. Jag råkade väl dra till under stället på strängarna så det skrek till. Då blev han glad och sa att det skulle vi ha med.

— Och så skulle jag knäppa på strängarna utan stråke på ett ställe. Lite så här (Eric Sahlström demonstrerar med några språng över nyckelmekanismen).

Lock av gran

— Det var ju stor orkester, så inte hördes det. Jag satt och knäppte en polska i stället. Det kunde ju ingen märka.

— Men mina folklåtar begrep dom inte där i Venedig, säger Eric och myser.

Eric Sahlström bygger sina nyckelharpor med lock av gran, sidor och botten oftast av lönn och hal-sen av al.

För gjordes skrovet, dvs botten och sidor, i ett stycke, oftast av gran.

Gubbarna kunde sitta ute vid skogsmiljorna här runt om och gröpa ur harpskrov, säger Eric. De blev lite klumpiga men gick att spela på.

— En ska ta ankust (lämpligt vikvirke) då man ser'n, inte då man ska ha'n, säger en gammal källa.

I Jan Lings roliga avhandling om nyckelharpan (utgiven i Stockholm 1967) återberättas att häradsdomare Jansson i Ingelstabo vid sekelskiftet följde en gammal sedvänja vid ämnesletning: trädet skulle ha växt i en myrstack och huggits en söndag mellan sammanringningarna för att bli "bra i ljud".

Eric Sahlström nöjer sig med att säga att ämnet ska torka i minst tio år innan det är lämpligt. Bland verkstans moderna motorsåg, hyvlarbänk och väl torkade virkesbitar plockar han fram en gammal solid granplanka.

— Den här kommer från en 1700-talslada. Den blir ett bra ämne. Och vem vet om dom inte dansat på 'na också.

Renässans bland unga

Eric Sahlströms många harpor har bidragit till den renässans instrumentet upplever i dag. På spelmansträffarna i Tierp häromveckan vimlade det av nyckelharpor, inte minst i händerna på unga spelmän.

— Det tar väl en månad att bygga en harpa nu när man är van. Men ofta kommer ju så mycket spelningar emellan. Sen kan jag hålla på länge med att flytta och mixtra med tonpippen (som sitter spänd mellan lock och botten) för att få bästa ljud.

Hit till Gökby och fru Annas fädernegård flyttade Eric när de gifte sig under kriget. Själv är

58-årig Eric född i Vendel några mil söder ut. De första åren levde paret på jorden, som nu arrenderas ut. Flera år därefter arbetade Eric på möbelfabrik i Tobo tills spelningarna blev många nog att leva på. — Jag stod och synade av TV.

lådor och sånt vi gjorde. Bättre lite här, kittade igen där. Han borde varit rätt man för jobbet. Nu har han blivit expert på att renovera gamla instrument: nyckelharpor, fioler, ett psalmodikon som ligger ute i verkstan i den gamla lagårn.

— Nu på sommaren blir det mest reparationer. Folk kan komma med en plastpåse gamla träbitar. De håller dem på bordet och frågar om det kan bli en nyckelharpa igen. För det mesta kan det bli det.

Strängen gneds med vittlök

Ett så gammalt instrument som nyckelharpa måste nödvändigt ha eggat folktron. Eric Sahlström är en saklig man med humor som utan saknad bytt till cellosträngar i stället för det gamla "silket". Förstasträngen, som skulle gnidas med vittlök och dyvelsträck. Och som följaktligen gick av ofta och måste nystas fram i nya stränglängder från rullen upp på harphalsen.

— Jag fick ett "trollharts" av en gammal spelman. Han sa jag skulle dra det på stråken tre gånger. Men jag tyckte det blev klubbigt och lukade illa, så det slängde jag.

Antagligen var det de många vallonspelmännen vid Upplandsbruken som gjorde att nyckelharporna fick sådant förfäste just här, tror Eric Sahlström.

Det fanns väldigt många spelmän här förr, och fortfarande finns det flera byggare. Jag kommer ihåg en som hette Kalle Styrberg i Gamla Uppsala som jag spelte med. Han satt alltid i sin skämmössa och skrek ut när vi skulle byta repris. Och en annan rolig figur joddlade till när han spelte. Det var lite av Alperna här mitt i gamla Uppland.

Så talar en som återinfört nyckelharpan i de större sammanhangen. LARS WECK

FOTO: ERIK KARLSSON

Eric Sahlström spelar bara folklåtar på sina nyckelharpor. — Det var ju stor orkester, så inte hördes det. Jag satt och knäppte en polska i stället. Det kunde ju ingen märka. — Men mina folklåtar begrep dom inte där i Venedig, säger Eric och myser. Eric Sahlström bygger sina nyckelharpor med lock av gran, sidor och botten oftast av lönn och hal-sen av al. För gjordes skrovet, dvs botten och sidor, i ett stycke, oftast av gran. Gubbarna kunde sitta ute vid skogsmiljorna här runt om och gröpa ur harpskrov, säger Eric. De blev lite klumpiga men gick att spela på. — En ska ta ankust (lämpligt vikvirke) då man ser'n, inte då man ska ha'n, säger en gammal källa. I Jan Lings roliga avhandling om nyckelharpan (utgiven i Stockholm 1967) återberättas att häradsdomare Jansson i Ingelstabo vid sekelskiftet följde en gammal sedvänja vid ämnesletning: trädet skulle ha växt i en myrstack och huggits en söndag mellan sammanringningarna för att bli "bra i ljud". Eric Sahlström nöjer sig med att säga att ämnet ska torka i minst tio år innan det är lämpligt. Bland verkstans moderna motorsåg, hyvlarbänk och väl torkade virkesbitar plockar han fram en gammal solid granplanka. — Den här kommer från en 1700-talslada. Den blir ett bra ämne. Och vem vet om dom inte dansat på 'na också. Renässans bland unga. Eric Sahlströms många harpor har bidragit till den renässans instrumentet upplever i dag. På spelmansträffarna i Tierp häromveckan vimlade det av nyckelharpor, inte minst i händerna på unga spelmän. — Det tar väl en månad att bygga en harpa nu när man är van. Men ofta kommer ju så mycket spelningar emellan. Sen kan jag hålla på länge med att flytta och mixtra med tonpippen (som sitter spänd mellan lock och botten) för att få bästa ljud. Hit till Gökby och fru Annas fädernegård flyttade Eric när de gifte sig under kriget. Själv är